

Alexandr ROITMAN

ALEGERILE RABINICE DIN ORAȘUL BĂLȚI ÎN ANUL 1877, DUPĂ DOCUMENTE INEDITE

DOI: 10.5281/zenodo.3595165

Rezumat

Alegerile rabinice din orașul Bălți în anul 1877, după documente inedite

Acest articol analizează procesul de desfășurare și validare a alegerilor unui rabin, e un studiu de caz, care ne va demonstra, toate părțile componente a unui asemenea proces decizional în cele mai mici detalii, până chiar și la acțiunile fiecărui participant la ceremonia de inaugurare. Prin acest exemplu, putem foarte limpede vedea că în procesul de elaborare a legislației cu privire la comunitatea israelită din Imperiul Rus, pe parcursul sec. al XIX-lea, autoritățile de stat erau foarte scrupuloase. Legislația prevedea chiar și cele mai mici subtilități ale tuturor sferelor vieții evreiești, printre acestea se număra și alegerea rabinului de către comunitate. Minuțiozitatea cu care erau proiectate legile, întrece orice așteptare. După cum consideră unii specialiști consacrați în istoria confesională a Basarabiei, aceasta era legitimată de necesitatea autorităților imperiale de a crea un cadru comun la periferie, în așa fel ca centrul să poată gestiona mai ușor o masă de confesiuni diferite pe o întindere teritorială precum a fost Imperiul Rus. După părerea noastră, această politică la nivel imperial, chiar dacă și avea rațiuni de ordin administrativ, după caracterul său a fost una de asimilare a minorităților religioase precum și a celor naționale. Așadar, funcția de rabin, a evoluat de la un atu al comunității evreiești la sfârșitul sec. al XIX-lea, până la o funcție aplicată la nivel de stat. De la un simplu lider spiritual al evreilor a devenit un promotor a legislației și normativității imperiale.

Cuvinte-cheie: alegeri rabinice, rabin, rabinatul dublu, populația evreiască.

Резюме

Выборы раввина в городе Бельцы в 1877 году, согласно неизданным документам

В представленной статье анализируется процесс проведения и признания выборов раввина. Данное исследование отражает все составные этапы процесса принятия решений в мельчайших деталях, вплоть до действий каждого участника церемонии инаугурации. На этом примере становится ясно, что в процессе разработки законодательства, касающегося еврейской общины в Российской империи в XIX в., государственные органы проявляли скрупулезность. Законодательство предусматривало даже самые мелкие тонкости во всех сферах еврейской жизни, включая выбор общиной раввина. Тщательность, с которой были разработаны законы, превосходит любые ожидания. По мнению некоторых специалистов по конфессиональной истории Бессарабии, это следует объяснять необходимостью для имперских властей

создания общих законодательных рамок на периферии, чтобы центру было легче управлять массой различных конфессий в обширном территориальном масштабе Российской империи. По нашему мнению, эта политика на имперском уровне, даже если она и имела административные причины, по своему характеру была ассимиляцией как религиозных, так и национальных меньшинств. Таким образом, функция раввина превратилась из исключительной прерогативы еврейской общины в конце XIX в. в функцию, применяемую на государственном уровне. Из простого духовного лидера евреев он стал пропагандистом имперского права и нормативности.

Ключевые слова: выборы раввина, раввин, двойной раввинат, еврейское население.

Summary

Election of a rabbi in the city of Balti in 1877 according to unpublished documents

This article analyzes the process of holding and recognizing the election of a rabbi. This study reflects all the components of the decision-making process in great detail, including the actions of each participant in the inauguration ceremony. Using this example, it becomes clear that in the process of drafting legislation regarding the Jewish community in the Russian Empire in the XIX century, state bodies were very meticulous. Legislation provided even the smallest subtleties in all areas of Jewish life, including the choice of a rabbi by the community. The thoroughness with which laws were developed exceeds all expectations. According to some experts on the confessional history of Bessarabia, this should be explained by the need for the imperial authorities to create a common legislative framework on the periphery, so that it would be easier for the center to manage a mass of different faiths on a vast territorial scale, such as the Russian Empire. In our opinion, this policy at the imperial level, even if it had administrative reasons, was by its nature an assimilation of religious and national minorities. Thus, the function of the rabbi has transformed from the exclusive prerogative of the Jewish community at the end of the XIX century into the function used at the state level. From a simple spiritual leader of the Jews, the rabbi became a promoter of imperial law and normativity.

Key words: rabbinical elections, rabbi, double rabbinate, Jewish population.

Procesul elaborării legislației cu privire la comunitatea israelită din Imperiul Rus, pe parcursul secolului al XIX-lea, era foarte scrupuloasă. Legislația

prevedea chiar și cele mai mici subtilități ale tuturor sferelor vieții evreiești, printre acestea se număra și alegerea rabinului de către comunitate. În continuare vom analiza procesul de desfășurare și validare a alegerilor unui rabin, vom folosi un studiu de caz care ne va demonstra, toate părțile componente a unui asemenea proces decizional în cele mai mici detalii, până chiar și la acțiunile fiecărui participant la ceremonia de inaugurare.

Minuțiozitatea cu care erau proiectate legile, întrece orice așteptare, precum consideră unii specialiști consacrați în istoria confesională a Basarabiei, aceasta era legitimată de necesitatea autorităților imperiale de a crea un cadru comun la periferie, în așa fel ca centrul să poată gestiona mai ușor o masă de confesiuni diferite pe o întindere teritorială precum a fost Imperiul Rus. După părerea noastră, această politică chiar dacă și avea rațiuni de ordin administrativ, după caracterul său a fost una asimilaționistă și de aculturalizare a minorităților religioase precum și a celor naționale.

Ne vom baza aproape în exclusivitate pe documente inedite din Arhiva Națională a Republicii Moldova a căror vast material ne va permite să oferim o perspectivă cât mai veridică asupra problemei în cercetare, la fel vom analiza cât mai detaliat legislația existentă pe parcursul secolului al XIX-lea în această privință, tradițiile din acest domeniu precum și toate inovațiile aduse de către funcționarii ruși. Vom stabili care este rolul unui *rabin*¹ pentru o comunitate religioasă și ce schimbări a suferit statutul acestuia pe parcursul secolului al XIX-lea.

În perioada medievală, reprezentantul unei comunități israelite din Moldova era *Hahambașa*², acesta de regulă era numit de către domnitor, și avea rolul șefului comunității și în același timp, a unui percepător fiscal și cel care întreține toate rapoartele cu domnitorul în numele acelei comunități, documentele vremii ne arată pe deplin această particularitate [6, pp. 122-125]. Inițial, până în 1844, rolul de intermediar între comunitate și stat era îndeplinit de către *Kagal*-uri, ulterior odată cu desființarea acestuia, se schimbă doar formal acest organ de autoconducere.

În Imperiul Rus, conform *Regulamentului despre evrei* din 1804, acestora li s-a permis să-și aleagă rabinii independent, însă desemnarea în funcție trebuia confirmată de autoritățile guberniale. Rabinii erau aleși pentru o perioadă de 3 ani, primind o plată de la comunitate, în același timp, se interzicea perceperea oricărei taxe adiționale, pentru oficierea ritualurilor religioase. În conformitate cu Regulamentul s-a anunțat că după 1812, funcția de rabin putea fi ocupată numai de persoanele care vor cunoaște una din limbile: rusă, polonă sau germană. Regulamentul din

1835 a înscris în obligațiile rabinilor, administrarea cărților metrice, oficierea căsătoriei, înmormântarea, circumcizia, atribuirea numelui nou-născuților, toate acestea trebuiau efectuate de către un rabin sau de către ajutorul său însă numai în prezența celui dintâi [15]. Rabinilor li s-a interzis categoric uzul blestemelor și a excomunicărilor ca pedeapsă pentru dezobediință [13, p. 60], deși chiar și în anii '60 ai secolului al XIX-lea, găsim în materialele de arhivă, dovezi ale utilizării frecvente de către rabini a *Herem*-ului [2, f. 4]. Utilizarea acestor „practici medievale”, ducea la apariția unor situații de-a dreptul absurde [9, p. 16].

Aceste metode, la prima vedere de iluminare, de fapt aveau menirea de a crea o stare socială rabinică modernă, și nu a unei intelectualități evreiești [8, p. 235], iar măsurile luate pentru asigurarea unui număr cât mai mare de optanți pentru studiile laice, aproape a eșuat, susținerea principală venind din interiorul comunității israelite anume prin *Haskala*. Eșecul se fonda pe neîncrederea evreilor în cunoștințele acumulate în școlile laice de stat, din această cauză inițial și funcția de rabin de stat nu a avut priză în comunitățile mozaice.

Un moment important pentru evoluția vieții spirituale a evreilor din tot cuprinsul Imperiului Rus, a fost introducerea funcției de *rabin de stat*³, o inițiativă legislativă foarte contradictorie, din varii motive, care țin implicit de particularitățile comunității evreiești. În unele cazuri, rabinii de stat nu posedau cunoștințele pe care le obțineau rabinii tradiționali, în cazul lui Ghelibter și Șapir avem doi rabini cu studii în școli rabinice. Cazurile alegerii rabinilor care posedau studii laice erau la fel de frecvente, ca exemplu pot fi aduse alegerile rabinice din orașul Soroca din anul 1908, candidatul ales la funcția de rabin fiind Fuks Solomon (Șlem-Ițco), care a absolvit școala reală „Sf. Pavel” din orașul Odesa în anul 1887, reușind să satisfacă și serviciul militar [1, d. 459, f. 84-84v.]. La fel de interesant fiind cazul alegerii rabinului Iosif Leibovich Hinkis, care a fost ales în funcția de rabin a târgului Telenești în 1878, deși a terminat studiile la o școală din Odesa, fără a studia măcar materia religioasă, dar având un certificat ce confirma cunoașterea dogmelor religioase [1, d. 151, f. 27-27v.].

După cum demonstrează Benjamin Nathans, un număr foarte mare de evrei care au absolvit școlile și universitățile de stat, nu puteau să-și găsească un loc de muncă (ca rabini), căci comunitățile își alegeau rabinii din interior, considerându-i pe cei care au absolvit seminariile de stat necalificați [8, p. 235], deși parțial, documentele de arhivă confirmă și opusul. Schimbarea atitudinii funcționarilor ruși pentru rolul școlilor rabinice, a adus către anul 1873 la închiderea, iar în alte cazuri la reformarea acestor

școli rabinice [11, p. 733]. Lupta împotriva insituiției rabinatului, a fost prezentă și în interiorul comunității israelite. Este cazul hasizilor, care și-au propus distrugerea rabinatului și a „kagalului oligarhic” [10, p. 116]. Existența „rabinatului dual” [8, p. 235] și conflictul intracomunitar, a generat investirea funcției de rabin cu împuterniciri adiționale și un control nelimitat asupra moralității populației evreiești.

Autocrația rusă a realizat necesitatea gestionării procesului de alegere a rabinilor către anii '40 ai secolului al XIX-lea. Înțelegând gradul de influență a rabinilor asupra populației evreiești, funcționarii ruși au hotărât să adopte o serie de măsuri întru educarea (iluminarea) tineretului evreiesc în manieră nouă, contând pe faptul că această generație tânără de rabini titrați să ocupe funcțiile de conducere a obștilor religioase, în așa fel, prin exemplul propriu, ar putea acționa în direcția necesară guvernării. Simțind pericolul care venea din partea vechilor rabini [14, pp. 77-88], au fost instituite o serie de legi. Una dintre acestea a fost legea privind *Înființarea școlilor speciale pentru instruirea tineretului evreiesc*, din 13 noiembrie 1844, care stipula că: „Prin legislația din anul 1804 și 1835, li s-a permis evreilor să frecventeze școlile generale din Imperiu, se credea că aceasta va duce la răspândirea printre evrei a educației civile (laice) și le va oferi posibilitatea de a se folosi de privilegiile ce li s-au acordat, acest lucru însă nu a avut loc, din această cauză a și fost creată o comisie extraordinară, din mai mulți rabini, ca aceștia să elaboreze măsurile pentru ca evreii să obțină cunoștințele de care au nevoie în scopul remedierii situației lor economice. Astfel a fost luată decizia ca, în afară de permisiunea de a învăța în instituțiile generale de învățământ creștin, să fie fondate două tipuri de școli speciale: de prima treaptă (*prihodskie shkoly*) și de treapta a doua, egalate cu gimnaziile, care ar reprezenta școli rabinice” [13, pp. 574-576]. O a doua lege din 3 mai 1855 prevedea, ca după expirarea termenului de 20 de ani⁴, după ce legea va intra în vigoare, vor putea ocupa funcția de rabin numai cei care vor absolvi școlile rabinice sau instituțiile de învățământ mediu sau superior, cu prezentarea atestatului corespunzător [13, p. 839].

Din corespondența dintre Departamentul Afacerilor Spirituale al Ministerului de Interne și Administrația Guberniei Basarabia, aflăm că funcționarii, către 2 august 1877, nu cunoșteau care era procedura de alegere a unui rabin, cerând explicații de la Administrație în privința procedurii de alegere și în privința desemnării persoanei responsabile de supravegherea procesului electiv [1, d. 141, f. 1-4].

Din corespondența dintre Administrația Guberniei Basarabia și Cărmuirea orașului Bălți, din

28 noiembrie 1877, aflăm că în *Comunitatea Israelită din Orașul Bălți* au avut loc alegerile rabinice orașenești, la care au participat 104 persoane [1, d. 143, f. 1]. Alegerile s-au petrecut pe data de 16 noiembrie, candidați la această funcție fiind înaintate patru persoane: Șafir Iulian⁵ (33 ani), Șafir Isac, Fridman Iankel, Ghelibter Iosif⁶. Aceștia au obținut conform scrutinului următorul număr de voturi:

Tabel 1. Foaie de vot pentru alegerea Rabinului Orașenesc din Bălți

Sursa: [1, d. 143, f. 2].

Alegătorii au fost după cum urmează [1, d. 143, f. 2-2v., 5-5v.].

Conform legislației în vigoare rabinul trebuia să depună un jurământ, textul acestuia fiind îmbinat cu formule sacrosancte și termeni birocratici. Iulian Șapir a depus jurământul pe data de 10 februarie 1878, îl aducem în forma completă:

„Subsemnatul, promit și mă jur Dumnezeuului Atotputernic, Dumnezeuului Iudeilor, în aceea că vreau și trebuie să slujesc Majestății Sale Împăratului, adevăratului și naturalului Milostivului și Mărețului Domn și Împărat Aleksandr Nikolaevich Autocratului întregii Rusii, precum și Moștenitorului Său Legitim Aleksandr Aleksandrovich, cu devotament și cinste, să-i dau ascultare în toate, necruțându-mi burta până la ultima picătură de sânge, în toate pentru susținerea și apărarea drepturilor și privilegiilor acordate prin puterea Majestății Sale Împăratului, precum și apărarea sau măcar străduința de a apăra interesele statului în măsura posibilităților. Cât privește prejudiciile, sau lezarea de orice fel a intereselor Majestății Sale, promit imediat, nu numai să anunț autoritățile de îndată ce voi afla despre o asemenea acțiune, dar și să fac tot posibilul pentru a preveni și a împiedica, realizarea acesteia. Iar orice informație secretă încredințată o voi păstra cu strictețe conform poziției pe care o ocup, cât și funcțiilor posibile în viitor. Voi respecta toate prescripțiile instrucțiunilor și regulamentelor, precum și ordinelor emise de către administrația instituită de Maiestatea Sa Împăratul. Voi acționa fără a ține seama de interesele personale, fără a ține cont de dușmănie sau prietenie, evitând încălcarea jurământului dat, precum și se cuvine unui demn supus a Majestății Sale Împăratului, cu pericolul de a răspunde în fața Sa precum aș răspunde în fața lui Dumnezeu și Judecata Sa. Așa să mă ajute trupește și sufletește Domnul. Ca finisare a acestui jurământ al meu, sărut cuvintele Legii lui Moise. Amin” [1, d. 143, f. 15-15v.]. Cu excepția unor mici derogări textul este conform cu cel tipizat, demonstrație a obedienței comunităților evreiești în respectarea legislației existente.

Forma jurământului în cauză a fost stabilită în anul 1835, iar în 1838 s-a dispus pentru diseminarea informației și mai cu seamă a textului tipizat a jurământului să fie tipărite, 1.000 de exemplare a jurământului pentru rabini, 10.000 de exemplare a jurământului pentru membrii Direcțiunii comunităților religioase, câte 75 de exemplare pentru Administrația Gubernială în acele gubernii în care evreilor le este permis să locuiască permanent și câte un exemplar în Administrația Gubernială a celorlalte gubernii pentru informare [13, p. 438].

Prin decizia Senatului din 11 aprilie 1838 s-a hotărât că ceremonia efectuată trebuie să decurgă în următoarele condiții: „Rabinul depune jurământul pentru funcția sa în sinagogă⁸, deasupra *Sefer Toira*,

în prezența administrației locale⁹, a membrilor Direcțiunii Comunității Orașenești în cauză și Direcțiunii sinagogii în care are loc ceremonia, precum și minimum 10 evrei (Minian), care au împlinit majoratul (13 ani). Autoritățile locale trebuie să stăruie asupra unei publicități cât mai mari a ceremoniei. Rabinul poate să depună jurământul doar în zilele de luni sau joi¹⁰, dacă aceasta nu este o zi de sărbătoare, ceremonia se desfășoară de dimineață după finisarea primei părți a rugăciunii, este realizată de către trei evrei erudiți, care formează *Beis Din*-ul. În timpul efectuării ritualului, toți evreii prezenți în sinagogă trebuie să rămână în straiele rituale pe care le utilizează în timpul rugăciunii, anume în cuverturi (*Talisim*) și încovoiați de curele (*Tefilin*)” [13, pp. 439-440].

Ceremonia în sine se desfășoară în următorul fel: „După finisarea primei părți a rugăciunii matinale în sinagogă, are loc extragerea sulului Toira din Chivot (*Aron ha Koidesh*), și se aduce pe locul înălțat, numit *Almemer*¹¹. Pe acest loc se ridică funcționarul prezent la ceremonie, *Beis Din*-ul, rabinul care depune jurământul, membrii Direcțiunii *Kagal*-ului și membrii obștii religioase. Conform obiceiului, evreii, rabinul și membrii *Beis Din*-ului sunt invitați la citirea Toirei. Cantorul după obiceiul stabilit citește din Toira, invitând pe rând evreii, *Beis Din*-ul și rabinul. După finisarea cititului, membrii *Beis Din*-ului care primesc jurământul precum și rabinul care-l depune, se descalță, îmbracă *kittel*-ul, se întorc cu fața la chivot, care între timp este deschis, sulul Toira trebuie să rămână desfăcut pe masa de citit, și în nici un caz să nu fie înlocuit cu altul¹², pe masă trebuie să fie plasate două lumânări aprinse și un *Șofar*, *Beisdin*-ul trebuie să citească în limba ebraică *Legitimația* tipizată (care presupune o declarație din partea celor trei membri, a devotamentului față de Țară), apoi adresându-se la rabin, să-i citească *Înștiințarea* tipizată (semnificând acordul rabinului de a-și face datoria cu devotament). După finisarea lecturării celor două texte, paznicul sinagogii (*Șemeș*), face semn ca să se facă tăcere și *Beis Din*-ul enunță în limba ebraică: „Onorabili domni! Vă aducem la cunoștință că noi pronunțăm un blestem”, pronunță textul *Blestemului* tipizat (textul enumeră urgiile care se vor întâmpla cu rabinul în cauză, în cazul încălcării jurământului). Apoi unul dintre membri trebuie să performeze la *Șofar*, 4 sunete consecutive (denumirea lor în ebraică fiind: *Tkia*, *Șei-Vura*, *Teira*, *Tkia*). Etapa a treia o reprezintă citirea *Îndrumării* tipizate (avertizează care sunt consecințele nerespectării jurământului). După aceasta lumânările care stau pe masă sunt stinse, și *Beis Din*-ul exclamă către rabin în ebraică: „Precum s-au stins lumânările acestea, astfel se vor stinge suflete, dacă vei încălca jurământul dat în fața noastră”, rabinul

trebuie să răspundă „Amin”. Toți participanții coboară de pe locul înălțat, se opresc în fața Chivot-ului deschis, iar Beis Din-ul transmite Tora înfășurată în mâna dreaptă a rabinului și proclamă în limba ebraică: „Acceptăm jurământul tău nu după înțelesul tău, dar după înțelesul nostru și înțelesul administrației prezente aici”. Rabinul citește *Jurământul* tipizat (în care jură credință Țarului), apoi îl semnează, semnăturile sunt depuse de către toți participanții cheie a ceremoniei [13, pp. 440-441].

Toate documentele elaborate pentru procedura de investire au trecut printr-o cenzură minuțioasă, forma în care sunt elaborate acestea, impresionează prin cunoașterea foarte amănunțită a particularităților religiei iudaice și intercalarea foarte pricepută a momentelor legislative în cutuma religioasă. Odată cu elaborarea unui text tipic a celor patru documente necesare¹³, s-a pus problema incapacității funcționarilor ruși de a sesiza corectitudinea textului care se citea în ebraică. Ca soluție s-a decis transliterarea textului ebraic cu caractere chirilice¹⁴.

Pe data de 19 octombrie 1859 textele predestinate jurământului evreilor suferă schimbări neesențiale, se fac câteva concretizări în privința ceremonialului de depunere a jurământului [13, pp. 923-925].

Rabinul avea trei obligații de bază [14, p. 79]:

- a) Religioasă, concentrată asupra respectării de către evrei a normelor etico-morale, precum și supunerea față de administrație și legile cadru existente.
- b) Evidența registrelor metrice, să execute ritualul circumciziei, să ofere nume copiilor, să înregistreze căsătoriile, divorțurile, să performeze ritualul funerar, etc.
- c) Polițienească și de avertisment, reprezentând una dintre cele mai sofisticate și neordinare funcții și presupune, interzicerea căsătoriilor dintre evrei care nu au atins vârsta majoratului (bărbați – 18 ani, femei – 16 ani); interdicția pentru femei de a se rade pe cap în urma căsătoriei; interzicerea căsătoriei dintre evreii locali și cei străini, fără aprobarea rabinului acelei localități din care fac parte mirii, contrasemnat de polițistul din localitatea în care se va oficia căsătoria; permisiunea pentru o nouă căsătorie, se dă în cazul prezentării documentelor de divorț; supravegherea ca înmormântările să se facă pe timp de zi, și doar după trei zile de la deces.

Se face cunoscut din corespondența dintre Administrația Guberniei Basarabia și Administrația Orașului Bălți din 16 septembrie 1878, că între membrii comunității evreiești și Iulian Șapir deseori apăreau nenumărate conflicte „în privința plății pen-

tru efectuarea ritualurilor religioase, precum și în legătură cu atribuțiile rabinului” [1, d. 143, f. 10-10v.]. Pentru evitarea neînțelegerilor ulterioare s-a propus încheierea unui contract dintre rabin și comunitate. Rabinul însă s-a eschivat de la semnarea documentului. Au fost chiar stabilite sume concrete pentru care un ritual sau altul putea fi efectuat. Membrii comunității printr-un demers au cerut ca rabinul să fie obligat să semneze contractul în cauză.

Comunitatea i-a propus rabinului acceptarea următoarelor taxe [1, d. 143, f. 11-11v.]:

- a) Pentru circumcizie și atribuirea numelui unui nou născut – 20 kopeici argint;
- b) Pentru înregistrarea unei căsătorii – 50 de kopeici argint;
- c) Pentru înregistrarea divorțului – 50 kopeici argint;
- d) Pentru oficierea unei înmormântări – 20 de kopeici argint.
- e) Pentru un extras din cărțile metrice – 30 kopeici argint.
- f) Pentru traducerea documentelor din limba ebraică în limba rusă – 25 kopeici argint, pentru o filă.

Enoriașii au cerut ca după semnarea contractului, tabelul cu tarifele aprobate să fie afișat în toate casele de rugăciune, în limba ebraică. Pe 14 octombrie s-a decis că rabinul Șapir este obligat să semneze în decurs de o lună contractul cu comunitatea [1, d. 143, f. 12-12v.]. Contractul ca formă de acord între comunitate și rabin este văzut ca ceva trivial, chiar și până la elaborarea legislației la nivel de Imperiu [7, p. 153]. Deși potrivit legislației plata rabinului trebuie să se facă exclusiv din „impozitul de cutie”, metoda remunerării contractuale a plății niciodată n-a fost expres interzisă [14, p. 81].

Tradiția evreiască în a alege și nu de a numi rabinul s-a păstrat până și în perioada interbelică, deși e vorba de spațiul românesc, procedura pare a fi asemănătoare cu cea din Imperiul Rus la sfârșitul secolului al XIX-lea. Vom aduce un fragment din biografia vestitului rabin Alexandru Șafran, care a devenit un simbol al iudaismului contemporan: „Ca urmare a decesului rabinului șef Iacob Nemirower în toamna anului 1939 și a alegerilor care au urmat dispariției sale, Alexandru Șafran, în vârstă de numai 29 de ani, s-a văzut dintr-o dată ridicat la rangul de rabin șef al României. Opt rabini eminenți, toți – cu o singură excepție – deținători ai titlului universitar de doctor, și-au prezentat candidatura la această importantă funcție. Patru dintre ei erau originari din capitală (dr. Meyer Abraham Halevy, dr. Abraham Beck, dr. H. Alperin și Zwi Guttman) și patru din provincie (dr. Alexandru Șafran din Bacău, dr. M. Thenen din

Craiova, dr. I. Heitner din Bârlad și dr. Moses Weinberger din Cluj). ...Nu a fost posibil pentru alegerea viitorului șef rabin să se consulte reprezentanții tuturor componentelor iudaismului român, îndeosebi acelea din provinciile alipite la Vechiul Regat al României, Basarabia, Bucovina și Transilvania” [4, p. 55].

În cazul prezentat mai devreme e vorba de alegeri la nivel național. În posesia noastră se află documente de arhivă care demonstrează că la nivel local (exemplul comunității israelite din orașul Soroca, la fel din perioada interbelică), procedura de alegere a șefului comunității israelite era asemănătoare [3, f. 10-25].

Așadar, funcția de rabin a evoluat de la un atu al comunității evreiești la sfârșitul secolului al XIX-lea, până la o funcție aplicată la nivel de stat. De la un simplu lider spiritual al evreilor a devenit un promotor a legislației și normativității imperiale. Transformarea rabinului într-un agent al promovării modernității a fost un pas foarte bine chibzuit de către autoritățile rusești, nu a fost însă luat în calcul factorul cel mai important, tenacitatea evreilor la schimbare și adaptabilitatea lor. Din această cauză, efectul reformei nu s-a văzut decât către sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX. Mai mult ca atât, încercarea de a impune vieții spirituale ale evreilor unui caracter laic, prin impunerea citirii rugăciunii pentru Țar, prin depunerea jurământului Țarului, prin încercarea altor procedee de imixtiune în religia și modul de viață a evreilor, ulterior a căpătat forma unei „cutume inovate”. Ca exemplu poate fi adusă chiar formarea Direcțiilor Obștești, sau Direcțiilor Sinagogale, care se păstrează și până în prezent.

Note

¹ În ebraică, (רַב), [rav]-titlu obținut de către absolvenții instituțiilor de învățământ superior religios evreiesc, acesta oferea dreptul de a fi în fruntea unei congregații sau a unei obști religioase, de a profesa în Eșivă, precum și participarea ca membru al judecății rabinice *Beis Din*. În limba rusă se folosesc următorii termeni *rav, ravin, rabbi, reb, rabeinu*, în română întâlnim formulele: *rav, rabin, rabi*; pentru feminin (avându-se în vedere soția rabinului, căci tradiția iudaică nu presupune lideri spirituali de gen feminin) se utilizează în rusă *rebițin*, iar în română: *rabineasă* sau *rabanit*. Cuvântul *rav*, în sens strict înseamnă-mare, măreț, sau se mai folosește ca formulă de adresare-Domnule (domnul meu), iar în literatura religioasă aceasta desemnează un corifeu în materia exigezei în cutuma legislativ-religioasă. În evoluția sa istorică termenul a tecut prin mai multe etape, fiecare dintre acestea contribuind într-un fel sau altul la lărgirea sau îngustarea termenului. Astfel în epoca Amoreilor acesta devine

un termen pentru desemnarea titlului profesorului de Talmud în Babilon. Rabinul în perioada talmudică se ocupa de exigeza *Torei* și a *Halahei*, în același timp câștigându-și existența exercitând o profesie laică. Rolul rabinului începe să crească proporțional cu decăderea institutului *Gaonut*-ului și a *Exilarh*-ului din Babilon, cele două instituții numeau rabinii în diasporă. Începând însă cu secolul al X-lea, comunitățile locale au început deja independent să-și aleagă liderii spirituali. În acest caz cei care obțineau această funcție erau numiți *ha-rav*, articolul „*ha*” adăugat semnificând autoritatea și înțelepciunea persoanei eligibile. Ulterior rabinii capătă o importanță și mai mare pentru comunitățile locale, formându-se și o imagine a rabinului, care trebuia să fie carismatic și doct. Unica diferențiere ierarhică dintre rabini o reprezentau calitățile personale, ca nivelul intelectual și moralitatea. Rabinul, deja trebuia să posede nu numai studii și înțelepciune (fiind un exemplu demn de urmat pentru membrii comunității), ci și calități manageriale pentru a conduce comunitatea religioasă și treburile publice. Pe de altă parte, inițial rabinul nu trebuia să exercite funcția de sacerdot (să officieze slujbele religioase, să binecuvânteze enoriașii, etc.). S-a simțit nevoia de a acorda rabinului dreptul de a oficia căsătoriile și de a le desface prin divorț, precum și de a întocmi registrele de naștere și deces. Rabinii nu primeau nici-o plată pentru funcția lor, se considera că nu este voie să se învețe Tora în schimbul banilor. Precedentul care a pus începutul instituirii unei plăți (salariu) pentru funcția de rabin este atribuit secolului al XIV-lea, și anume rabinului din Toledo-*Așer ben Ieheli*, alt caz reprezentativ fiind cel al rabinului *Șimon ben Țimah Duran*, care s-a retras din Spania, pe motivul persecuțiilor, în Algeria (1391). Comunitatea locală a vrut să-l numească rabin, acesta însă a refuzat pe motivul că trebuie să-și câștige existența din cauza situației materiale proaste. Atunci membrii comunității au hotărât să-i plătească o primă *pentru sărăcie* (disfuncție) (*Shar Battala*), ca o compensație pentru timpul pierdut cu treburile obștești. Apariția rabinilor pe plan local, la nivel de țară și mai apoi la nivel de regiune, a avut repercusiunii asupra politicii interne în țările unde s-au format noile comunități israelite. Astfel în Spania – *Rab de la Corte* (*rabin de curte*), în Portugalia – *Arrabi Mor*, în unele land-uri Germane – *Hohmeister*, în spațiul românesc – *Hahambașa* (a se vedea mai jos), în Imperiul Otoman – *Haham* (*înțelept*) sau *Marbiț Tora* (*mentorul Torei*), în Africa de Nord-*More Țedek* (*profesorul veritabil*), în Orientul Apropiat *Ha-Rav Ha-Kolel* (*rabinul comunității*). Această ierarhizare a comunității israelite a fost foarte comodă pentru conducătorii statelor medievale, în măsura stabilirii unui reprezentant pentru întreaga comunitate [15].

² Proveniența termenului de *Hahambașa*, are origine orientală, mai concret otomană. Această funcție s-a format istoric în următorul fel: în 1836, autoritățile turcești au creat la Istanbul instituția *Haham-Bașa*

(conducătorul hahamilor), în această ordine de idei apar hahamii regionali/locali, care se subordonau Haham-Başalei din Istanbul. Acest institut a cunoscut o dezvoltare prolifică ulterior în spațiul românesc. Pentru o mai profundă analiză a activității Hahamului în spațiului românesc a se vedea: 6, Doc.79, 98, 146; 5, Doc. 7, 11, 15, 18, 28, 34, 46, 49, 82, 84, 86, 97, 99, 149, 157, 168, 200, 201, 205, 211, 223, 260, 272, 275, 294, 314.

³ Funcție electivă, în comunitățile evreiești din Imperiul Rus în perioada anilor 1857–1917. Candidatul pentru funcția de rabin de stat, trebuia să fie absolventul unei școli rabinice, din 1873 deja a unui institut evreiesc specializat (*ucitel'skijevreiskijinstitut*), sau chiar absolvent al instituțiilor educaționale medii sau superioare de profil general (școli sau universități laice). Alegerea rabinului de stat era confirmată de către autoritățile guberniale, din partea cărora acesta primea certificatul de confirmare a întăririi în funcție, având dreptul de a-și reprezenta oficial obștea în cadrul instituțiilor guvernatoare. În obligațiile rabinului de stat intra: primirea jurământului de la noii recruți, îndeplinirea condicilor privind nașterile, căsătoriile și morțile din cadrul comunității sale. O altă responsabilitate, ținea de rostirea discursurilor patriotice în sinagogă, de cele mai multe ori în limba rusă, în zilele sărbătorilor de stat. Funcționarii ruși considerau că acesta va fi un lider spiritual al unei comunități, „care va urmări ca în cadrul rugăciunilor și ritualurilor religioase să fie respectate normele legislative existente și la nevoie va explica enoriașilor neclaritățile apărute”. Rabini tradiționali (*rabinii spirituali*), erau considerați consilierii învățați a rabinilor de stat, în realitate însă, cei din tîi reprezentau adevăratul lider spiritual a unei obști, cei din urmă nefiind acceptați de către enoriași fiind considerați promotori a schimbării și chiar a asimilării [12].

⁴ Anul limită, fiind 1875.

⁵ Rabinul Iulian Șapir, a absolvit Școala de Rabini din Vilna, a suplinat postul de rabin în orașul Bălți pentru o perioadă de 3 ani.

⁶ Din atestatul candidatului Iosif Faivelevich Ghelibter, aflăm că: este din starea socială a micii-burghezii, holtei, fără proprietate funciară moștenită de la părinți sau cumpărată. Ghelibter a învățat la Școala de Rabini din Jitomir și a terminat studiile în anul 1872, obținând titlul de rabin. La sfârșitul studiilor, a fost numit profesor de Istorie și Geografie la Școala Evreiască de Stat de categoria a doua din Starokonstantinovsk, care a fost desființată în 1873. Din anul 1875 aflându-se în funcția de profesor la Școala Evreiască de Stat din Cremenciug, de prima categorie. În 1876 a fost completament destituit din muncă.

⁷ Fiecare dintre enoriașii care urmează, au semnat pentru sine și tatăl lor.

⁸ Conform tradiției iudaice, citirea Sefer Tora are loc în zilele de luni, joi și sâmbătă. Sâmbăta fiind exclusă din cauza interdicției de a efectua orice lucru.

⁹ În tradiția iudaică acesta mai are denumirea de *Bi-mah*.

¹⁰ Funcționarul care este prezent la ceremonie, trebuie să observe pe parcursul întregii ceremonii ca sulul Tora din care s-a citit, să nu fie înlocuit cu altul.

¹¹ Pentru textul complet al *Legitimației*, al *Înștiințării*, al *Jurământului*, al *Îndrumării* și a *Blestemului* a se vedea: 13, pp. 441-446.

¹² Pentru textele transliterate a se vedea: 13, pp. 446-451.

¹³ Dacă în orașul, târgul sau satul în cauză nu există o sinagogă, se permite depunerea jurământului în casa de rugăciuni.

¹⁴ Se recomandă prezența polițistului, sau a ispravnicului în cazul unui ținut.

Referințe bibliografice / References

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 6 (Administrația guberniei Basarabiei), inventarul 5, dosarul 141, 143, 151, 459.
2. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 6 (Administrația guberniei Basarabiei), inventarul 8, dosarul 1013.
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 1393 (Comunitatea Israelită din orașul Soroca), inventarul 1, dosarul 7.
4. Iancu C. Alexandru Șafran o viață de luptă, o rază de lumină. București: Hasfer, 2008. 395 p.
5. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România / volum întocmit de Victor Eskenasy, Mihai Spielmann, Lya Benjamin. Vol. 2. Partea II. București: Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, Centrul de Documentare, 1990. 564 p.
6. Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România / volum întocmit de Victor Eskenasy. Vol. 1. Partea I. București: Ed. Hasefer, 1995. 200 p.
7. Levitats I., The Jewish Community in Russia 1772–1844. New York: Columbia University Press, 1943 (Lucrarea face parte din colecția bibliotecii Beit Basarabia, Tel-Aviv, Israel).
8. Nathans B. Beyond the Pale: The Jewish Encounter with the Late Imperial Russia. London: University California Press, 2002. 424 p.
9. Roitman A. „Evreul iluminat” Markus Gurovici și situația instituțiilor religioase evreiești din Basarabia către anul 1853. In: Conferința științifică studențească: „Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice”, 18 martie 2010. Rezumatele comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2010, p. 16.
10. Гессен Ю. О жизни евреев России. Записка в Государственную Думу. СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1906. 137 с. / Gessen Yu. O zhizni evreev Rossii. Zapiska v Gosudarstvennyu Dumu. SPb.: Tip. t-va «Obschestvennaya polza», 1906. 137 s.
11. Гимпельсонъ Я. И, Брамсон Л. М. Законы о евреях. Систематический обзор действующих законоположений о евреяхъ с разъясненіями Правительствующаго Сената и Центральныхъ правитель-

- ственных установлений. Ч. II. Петроград: Изд. «Юриспруденция», 1914. 920 с. / Gimpelson' Ya. I, Bramson L. M. Zakonyi o evreyah. Sistematcheskiy obzor deystvuyuschih zakonopolozheniy o evreyah' s raz'sneniyami Pravitelstvuyuschego Senata i Tsentralnyih pravitelstvennyih ustanovleniy. Ch. II. Petrograd: Izd. «Yurisprudentsiya», 1914. 920 s.
12. Казённый раввин / Kazyonnyiy ravvin. In: <https://eleven.co.il/?mode=article&id=11922&query=%D0%C0%C2%C8%CD> (vizitat 31.07.2019).
13. Леванда В. О. Полный Хронологический Сборник Законов и положений касающихся евреев, от Уложения Царя Алексея Михайловича до настоящего времени, от 1619 до 1873. Извлечение из Полных Собраний Законов Российской Империи, СПб.: Изд. «Типография К. В. Трубникова», 1874. 1185 с. / Levanda V. O. Polnyiy Hronologicheskiy Sbornik Zakonov i polozheniy kasayuschihsy evreev, ot Ulozheniya Tsarya Alekseya Mihaylovicha do nastoyaschego vremeni, ot 1619 do 1873. Izvlechenie iz Polnyih Sobraniy Zakonov Rossiyskoy Imperii, SPb.: Izd. «Tipografiya K. V. Trubnikova», 1874. 1185 s.
14. Мышь М. И. Руководство к Русским Законам о Евреяхъ. СПб.: Изд. «Типо-литография М. П. Фроловой», 1898. 548 с. / Myish' M. I. Rukovodstvo k Russkim Zakonom o Evreyah'. SPb.: Izd. «Типо-литография М. П. Frolovoу», 1898. 548 s.
15. Раввин / Ravvin. In: <http://www.eleven.co.il/?mode=article&id=13394&query=%D0%C0%C2%C8%CD> (vizitat 31.07.2019).

Alexandr Roitman (Chişinău, Republica Moldova).
Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.

Александр Ройтман (Кишинев, Республика Молдова).
Докторант, Государственный университет Молдовы.

Alexandr Roitman (Chisinau, Republic of Moldova).
PhD student, State University of Moldova.

E-mail: royale101@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3714-0256>